

DE DUURZAME TRANSITIE IN BRUSSEL, CIRCULAIR EN EERLIJK ?

 KOBE MARTENS

/ INTRODUCTIE

Niemand mag achterblijven in de koolstofvrije toekomst. Dit is wat de vakbonden sinds het klimaatakkoord van Parijs eisen.¹ Een industriële omwenteling komt eraan, met veel jobkansen maar ook uitdagingen. En in deze omwenteling speelt de vakbond een primordiale rol.

De klimaatverandering is een vakbondsthema !

De schade die klimaatverandering met zich meebrengt raakt aan de kern van de economie en de samenleving. Deze zal zich uiten in een daling van de werkgelegenheid en productiviteit, verslechterende werkomstandigheden door vervuiling en hittestress en risico's voor de voedselveiligheid van de bevolking. Daarnaast treft klimaatverandering de meest kwetsbare groepen in de samenleving het zwaarst en groeit de ongelijkheid op economisch en sociaal vlak. Dus zowel voor werkgelegenheid en koopkracht, als het bredere progressieve maatschappelijk project, is de vakbond het aan zichzelf verplicht zich aan het klimaatbeleid te interesseren.²

Net zoals klimaatverandering kan klimaatbeleid een negatief effect hebben op de herverdeling in de maatschappij, maar dit is geenszins een argument om geen klimaatbeleid te wensen.

Zonder klimaatbeleid verliezen we allemaal, de zwakkeren het meest. Er is geen trade-off tussen klimaat en rechtvaardigheid, het klimaatbeleid moet zo worden vorm gegeven dat de negatieve verdelingseffecten geminimaliseerd worden.³

Een transitie is nodig dus, maar dan wel een eerlijke transitie.

Het *Just Transition Research Collaborative* stelde een classificatie van de verschillende vormen van klimaatbeleid voor, waarbij de verschillende vormen van klimaatbeleid werden gepositioneerd volgens hun economisch-politieke visie en hoe inclusief de beoogde doelgroep is.⁴

Deze classificatie geeft ons de mogelijkheid om verschillende transitie-vormen te kunnen vergelijken. Cru gezegd, staat het groen kapitalisme linksonder op de grafiek, het status-quo van het economisch model, maar dan met de simpele inschakeling van de werknemers in een transitie naar een ecologisch winstgevend model. Een totale transformatie van het sociaal en economisch systeem naar een duurzaam en collectief beheer van de productie, niet gebaseerd op groei en privébezit, staat rechtsboven in de grafiek.

1. INTERNATIONAL TRADE UNION CONFEDERATION (Maart 2015), "Climate Frontline Briefings – No Jobs on a Dead Planet".

2. Y. BOLLEN, B. DE WEL & V. VERSCHOORE (2019), "De klimaatontwrichting als vakbondsthema: een rechtvaardige transitie voor werknemers". In S. DIERCKX (red.), *Klimaat en sociale rechtvaardigheid* (pp. 111-134). Oud-Turnhout: Gompel&Svacina.

3. G.ZACHMANN, G. FREDRIKSONN & G. CLAEYS (2018), "The distributional effects of climate policies". Brussel: Bruegel.

4. E. MORENA et al. (2018), "Mapping Just Transition(s) to a Low-Carbon World". Génève: UNRISD.

Figure 1. Mapping Approaches to Just Transition

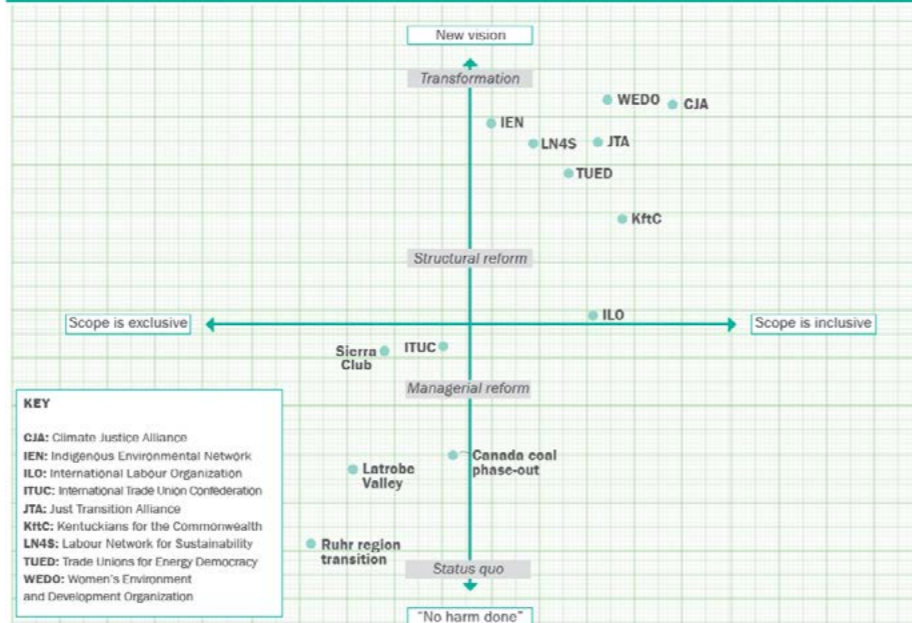

Figure 1: Mapping Approaches to Just Transition (figuur overgenomen van E. MORENA et al., JUST TRANSITION RESEARCH COLLABORATIVE).

In Brussel voltrekt de transitie op de arbeidsmarkt zich vooral met een focus op een circulaire economie. Deze vorm van economie focust op de materiaalstroom die het stadsmetabolisme verteert. Een grootstad als Brussel heeft duurzame antwoorden nodig op uitdagingen zoals het beheer van stedelijke afval, een gezonde voedselvoorziening, de renovatie van de verouderde gebouwen, actieve productie aan lokale behoeften koppelen,...

Naast het begrijpen van wat deze circulaire economie betekent voor Brussel, zullen we in deze fiche ook ingaan op wat deze transitie betekent voor de Brusselse werknemers en Brusselse vakbonden, en waar we deze Brusselse economische transitie kunnen positioneren in de classificatie van het Just Transition Collaborative.

EEN BRUSSELSE CIRCULAIRE ECONOMIE

Brussel is met zijn 1,2 miljoen inwoners een economische metropool, er wordt en masse geconsumeerd en geproduceerd. In 2015 werd in Brussel 9 miljoen ton producten ingevoerd en 7 miljoen ton producten uitgevoerd.⁵

Jaarlijks produceert een Brusselaar 350kg afval, waarvan 34% wordt gerecycleerd. In het belang van het milieu en het klimaat moet deze afvalstroom worden aangepakt. Daarvoor moet enerzijds de afvalberg verkleinen en verproperen, anderzijds moet het afval worden gevaloriseerd.

5. ECORES, ICEDD, BATir (2015), "Métabolisme de la Région de Bruxelles-Capitale".

MINDER AFVAL MINDER VERVUILING

Om de aantasting van het milieu en de impact op het klimaat tot een minimum te beperken wil het model van de circulaire economie inzetten op het efficiënt gebruiken van materiaalbronnen. Elke kg afval staat voor gemiddeld 60kg ontgonnen materiaal. Het delen, hergebruiken, herstellen en recyclen van materialen zorgt dat er minder grondstoffen moeten worden ontgonnen, getransformeerd en getransporteerd.

Het langer gebruiken van materialen zorgt dus voor minder vervuiling en klimaatimpact. Minder (lucht)vervuiling heeft dan ook weer een positief effect op de gezondheid van de Brusselaars. Volgens het Europese Milieuauteurschap is luchtvervuiling met 400 000 vroegtijdige overlijdens het grootste milieu gerelateerde gezondheidsrisico voor Europeanen.

VALORISEREN VAN AFVAL

Het beste afval is het afval dat niet bestaat. Maar als het toch wordt geproduceerd wil Brussel het valoriseren.

Brussel bukt van de grondstoffen, dan wel niet in de grond, maar in alle apparaten, voorwerpen en overschotten die zich op het grondgebied bevinden.

Om deze grondstoffen, die verstopt zitten in het afval, te valoriseren heeft Brussel verschillende projecten opgestart. De bouwsector is een goed voorbeeld waar veel te rapen valt. Het herbesteden van de bouwmaterialen die worden afgebroken naar een andere werf in Brussel of het ecologisch ontwerpen van nieuwe gebouwen zorgt voor een drastische vermindering van de milieu-impact van de bouwsector, een meerwaarde voor de Brusselse economie en jobcreatie.

ANDERS CONSUMEREN

In de logica van consumeren is de prijs-kwaliteitverhouding nog steeds het belangrijkste criterium voor de meeste consumenten. Nu hoeft dit geen criterium te zijn dat de consument wegduwt van duurzaam en ethisch consumeren. Delen, tweedehands, herstellen zijn oplossingen om de verspilling van grondstoffen in te perken en om tegelijkertijd op termijn de kosten te drukken.⁶

Maar deze vorm van consumptie is vaak nog onbekend en onbemand bij een groot deel van de Brusselse handelaars en bevolking. Het vraagt nog steeds een zekere kennis, tijd en energie om circulair te consumeren. Tijd en energie die vele Brusselaars, terecht, niet altijd kunnen opbrengen in een onzekere economische situatie.

6. H. BELIN & C. HANANEL (2020). "Circulaire economie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest". België : The Word Company.

CIRCULAIRE ECONOMIE & DE BRUSSELSE WERKNEMER

Het transformeren van de Brusselse economie van een lineair naar een circulair maakmodel verandert ook heel wat voor de Brusselse werknemer. Het volledige proces van de besluitvorming tot de productie in een bedrijf moeten worden omgegooid. Enkel bewustmaking volstaat niet, want het concept moet tot in de puntjes praktisch worden toegepast. En dit kan niet zonder degelijke en uitgebreide opleidingen.

In alle sectoren die zullen transformeren naar een circulair model zijn nieuwe vaardigheden nodig. Opnieuw is de bouwsector, een centrale sector voor een circulaire economie, een goed

voorbeeld. De bouwsector zal zijn werknemers moeten opleiden rond het waardebehoud van bouwmaterialen. Ecodesign bij de opbouw, inventariseren en demontage bij sloop, hergebruik van bouwmaterialen voorbereiden en uitvoeren, ontwerpen van constructies met gerecupereerd materiaal, etc. Een circulair bouwproject vraagt een constante samenwerking en voortschrijdende competentie van alle betrokkenen, van architect tot arbeider. Overal zal de behoefte aan gekwalificeerd personeel toenemen en zullen opleidingen aan die behoefte moeten beantwoorden.

De grootste uitdaging voor de Brusselse werknemer zit dus in zijn kwalificatie en opleiding. Nieuwe beroepen ontstaan en oude zullen evolueren om te passen in de nieuwe circulaire economie. Dit biedt perspectieven: deze kwalificaties geven de werknemer een betere inzetbaarheid op de langere termijn in beroepen die minder risico hebben op delocalisatie. Ook vraagt

een circulair model vaak meer arbeidskrachten, meer werkgelegenheid dus. Anderzijds zijn er ook risico's: zo vragen deze opleidingen veel van de werknemer en worden werknemers die niet de mogelijkheden krijgen om zich bij te scholen uitgesloten van de arbeidsmarkt.

WAT TE DENKEN OVER DIE CIRCULAIRE ECONOMIE ?

Klinkt goed...

Het verduurzamen van de bevoorradingsketen van de economie is vanuit het oogpunt van het leefmilieu enkel maar positief. Het valoriseren van de afvalketen geeft meerwaarde aan hetgeen Brussel het meeste produceert - afval - en zorgt indirect voor het gebruik van grondstoffen van betere kwaliteit die ook slimmer worden ingezet.

Voor de werkgevers en sectoren om de Brusselse werknemers op alle niveaus te kwalificeren en dus kwalitatieve opleidingen aan te bieden. Dit zorgt voor beter geschoolde werknemers in een economisch model dat inzet op lokale tewerkstelling op de lange termijn.

Een circulaire economie in België zou meer werkgelegenheid met zich meebrengen voor korte en midden-geschoolde profielen. Er is een verwachte groei aan werkgelegenheid in de bouwsector, door de nieuwe bouwnormen, en in sectoren als distributie, retail, hotel en catering door een hogere gemiddelde koopkracht.⁷

Wel enkele risico's...

Een tekort aan transparantie, collectieve en democratische betrokkenheid bij het uitvinden van een geheel nieuw industrieel model kan perverse effecten hebben. De werkgevers, autoriteiten en vakbonden moeten als gelijke partners in dialoog gaan over het omvormen van het gehele productiemodel. Sociaal overleg bij alle aspecten van sectorale herscholing van de werknemers is noodzakelijk. Transparantie en democratische controle op subsidies en fiscale stimulansen staan garant voor het respect voor de sociale en arbeidswetgeving. Tripartite overleg bij alle aspecten van de omslag naar een circulaire economie is de waarborg dat ook de werknemers zonder werk kunnen profiteren van deze transitie.

De nauwe afhankelijkheid van lokale partnerbedrijven in het productiemodel brengt ook het risico mee dat bij productieverlies of het failliet bij één van de gelinkte bedrijven de hele productielijn, met haar werkgelegenheid en output van consumptiegoederen, in gevaar komt.⁸

7. EUROFOUND (2019). "Future of manufacturing Energy scenario: employment implications of the Paris Climate Agreement".
8. EUROPEAN TRADE UNION INSTITUTE (2020-07-17), "The circular economy and "green jobs": a new space for social dialogue?".

En misschien toch niet zo goed...

Het concept van een circulaire economie wil de groeiende productie van goederen verduurzamen, en in die logica kan men een denkfout ontwaren. Zelfs al worden consumptiegoederen steeds duurzamer geproduceerd en worden de grondstoffen steeds meer en beter hergebruikt en gerecycleerd, de hoeveelheid nieuw gedolven grondstoffen zal mogelijk blijven stijgen. Dit onder het mom van een duurzame circulaire economie. De risico's zijn de volgende⁹:

- Veel producten zijn te complex om grondstoffen uit te recupereren. En als het al kan, is het recuperatieproces vaak zo energie- en tijdrovend, dat gerecupereerde grondstoffen veel duurder zijn dan nieuw gedolven grondstoffen, hetgeen producenten in een vrije markt niet aanzet om gerecupereerde materialen te gebruiken.

- De energie die nodig is grondstoffen te recyclen en transporteren is enorm, waarvoor tot nu toe voornamelijk extra fossiele brandstoffen worden gebruikt. Ook hernieuwbare energie vraagt veel energie en veel grondstoffen (zoals erts en metalen). Een verhoogde energievraag door een circulaire economie zal op korte en middellange termijn tot een veel hogere vraag naar fossiele brandstoffen en nog te delven grondstoffen leiden.

- De groeiende accumulatie van grondstoffen weegt op de haalbaarheid van een circulair model. Een groot deel van de gebruikte grondstoffen komt niet in de afvalcyclus terecht, maar wordt geaccumuleerd in infrastructuur en goederen die lang meegaan. Deze geaccumuleerde grondstoffen kunnen bijgevolg niet worden gerecupereerd, en zullen moeten worden vervangen door nieuw gedolven grondstoffen.

9. DE DECKER Kris (2018-07-23), "Ook circulaire economie pleegt roofoverval op planeet", Lowtech magazine.

HET VERDICT

Een Brusselse transitie naar een circulaire economie zal midden- en laaggeschoolde jobs creëren, kwalificatie van werknemers stimuleren en het Brusselse leefmilieu verproperen.

Maar daar staat tegenover dat een circulaire economie zich wel inschrijft in het huidige economische model, gebaseerd op de vrije markt, met zijn concurrentie en groei. Dit huidige economisch model brengt een ongelijke verdeling van welvaart en het risico op een domino-effect bij het productieverlies of failliet bij een gelinkt bedrijf met zich mee. Ook is er het risico dat de kwalificerende opleidingen voor werknemers zich zonder inspraak verenigen tot enkel de reeds actieve werknemers, en zo de scheiding op de arbeidsmarkt tussen geschoolde en niet-geschoolde werknemers vergroot.

Zonder aanpak van deze risico's kan de circulaire economie in Brussel uitmonden in een oneerlijke transitie, die zich in de typologie van het Just Transition Collaborative linksonder bevindt. Een transitie van het bestaande economisch paradigma waarin samen met de sectorale en publieke middelen de nodige werknemers worden opgeleid. Zonder inspraak, democratisering,

nieuw eigenaarschap of collectieve controle.

Een oneerlijke transitie, maar dit hoeft niet zo te zijn.

De vakbonden hebben de ervaring en expertise om via het sociaal overleg waarborgen in te bouwen. De input van werknemers, via de vakbond, is vaak de enige garantie om in de transitie naar een circulaire economie een inclusieve en sociale dimensie te verankeren. Zo moeten de vakbonden kunnen meedenken over de toegang en inhoud van de kwalificerende opleidingen. Zo kan er democratische controle over de subsidies en fiscale stimulansen in de transitie worden ingevoerd. En moet een productieverlies of failliet in de fragiele circulaire economie collectief worden opgevangen.

Alleen als de transitie naar een circulaire Brusselse economie transparant en via intens sociaal overleg gebeurt, kan dit klimaatbeleid naar rechtsboven schuiven in de typologie het Just Transition Research Collaborative, en kunnen we deze bestempelen als een eerlijke transitie.

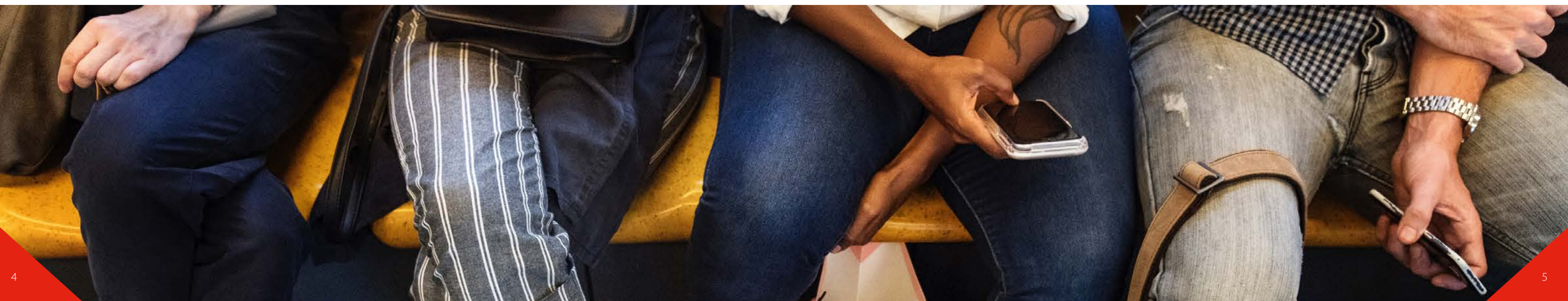

Figure 1. Mapping Approaches to Just Transition

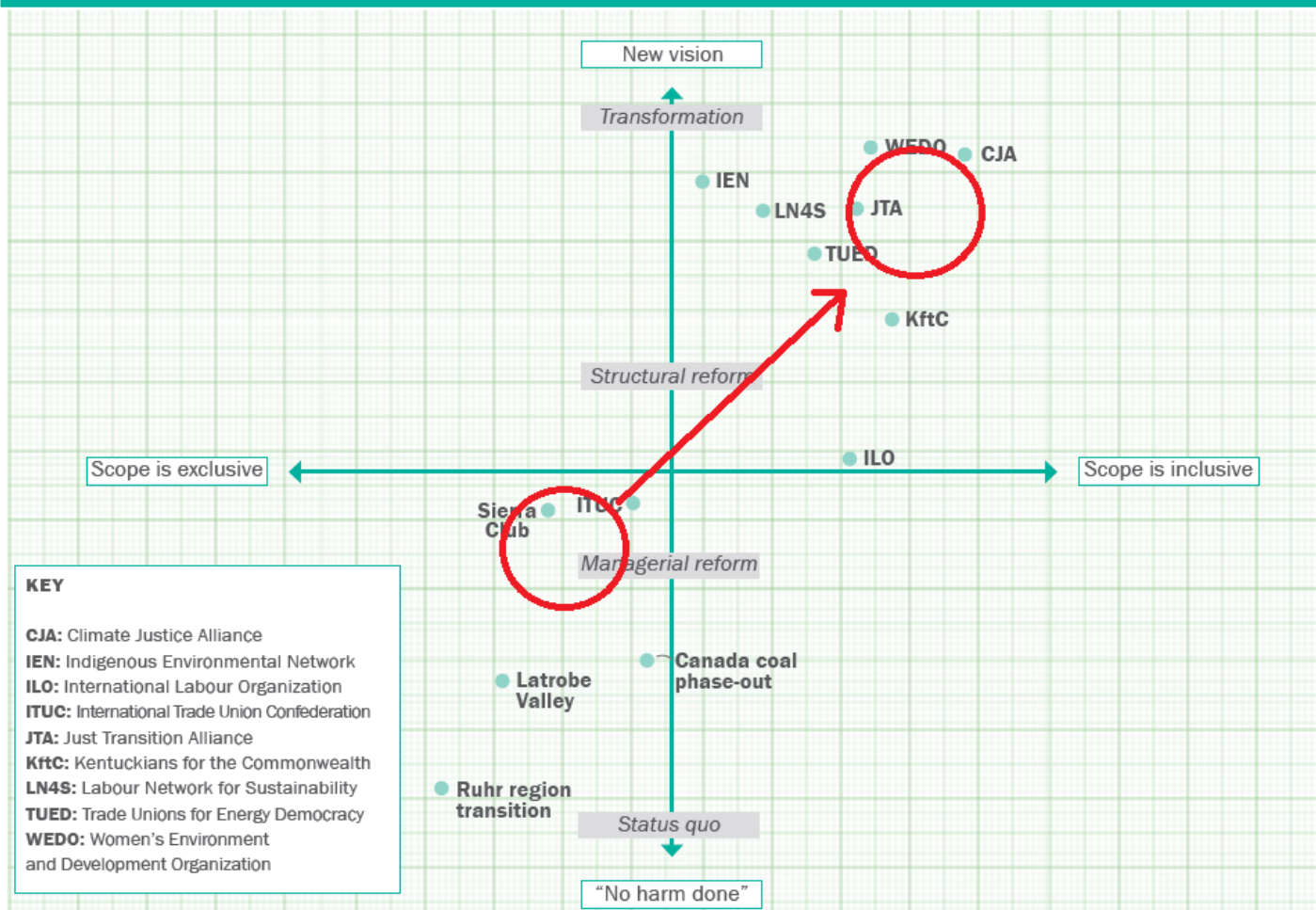

Figure 2: Mapping Approaches to Just Transition (figuur overgenomen en aangepast van E. MORENA et al., JUST TRANSITION RESEARCH COLLABORATIVE).

